మీరూ, నేనూ, మాఘమ్

ఏదో ఒక కథ అల్లేటందుకు కావల్సిన అనుభవాన్ని లాగకుండా ఏ వ్యక్తితోనూ గంట ప్రసంగించలేదు—అన్నాడు ప్రసిద్ధ కథా రచయిత సామర్‌సెట్ మాఘం. అంతటి పరిశీలనాబలం, సూక్ష్మబుద్ధీ ఆయనలో వున్నాయన్న విషయం ఆయన కథలు చాలా చదివాకాబట్టి నేను సంశయించను కాని, పైవాక్యం ప్రగల్భంలా తోస్తుంది. ఆయన ప్రపంచం అంతా తిరిగి వచ్చాడు. వయస్సు దాదాపు యెనభైయేడేళ్ళు. జీవితకాలంలో రోజుకి ఒక కొత్తవ్యక్తి చొప్పున కలుసుకున్నా, షుమారు ఇరవైయేడు వేలమంది వ్యక్తులతో ఒక గంటేనా ప్రసంగించివుండాలి. రోజుల్లా పరిచయం ఇచ్చినవారి సంఖ్య కనీసం వెయ్యి అనుకున్నా, ఆయన వ్రాసిన కథల సంఖ్య వెయ్యి కాదు.

"నేను, గంట పరిచయంగల వ్యక్తు లెందరుంటే అన్ని కథలూ వ్రాయగలను కాని, దానికి నాజీవితం చాలదు" అని మాఘమ్ సమాధానం ఇవ్వొచ్చు. విలువగల ఐదొందల కథలు వ్రాయడానికి జీవితకాలం సరిపడుతుంది. "నేను విలువ గల గథలు వ్రాస్తానని హామీ ఇవ్వలేదు" అని మాఘమ్ అంటే మనం బహాయి ప్రకర్షపై దాడిచెయ్యక్కర్లేదు.

మాఘమ్ ప్రశంస తేవడానికి మరేం కారణం లేదు. ఒక సంవత్సరంపాటు పరిశీలించే అవకాశంవున్నా మాఘమ్ పద్మావతిని గురించి ఏ కథని అల్లేటందుకు తగినంత వస్తువును సేకరించలేదని ధాటీగా చెప్పగలదు. "ఏదో అసాధారణమైన వక్రచూపు, వకచేష్ట, మాటలో మార్దవం, అప్రయత్నంగా వెలువడిన వాక్యంలో పదజాలం, విచారంతో ఒదిగిన పెదవులసొంపు, నవ్వుస్ఫురింజేసే కనురెప్పల తళ తళ—వీటిని గ్రహించడానికి గంట చాలు. వీటిల్లోంచే కథని అల్లగలను, అంటాడు మాఘమ్. ఇంతటి నిస్సారమైన, అస్పష్టమైన తాత్కాలిక సూచనల

నాధారంచేసుకుని అల్లిన కథ ఏకడ, భోగమంచుని పటాపంచలుచేసే యత్నంగా పరిణమించి చివరికి రచయిత మనస్తత్వమే కథకి వస్తువుగా తయారవచ్చు. నిర్ణయించిన కథా వస్తువు పరిణామం సరైనదని ఒప్పుకున్నా ఏది అసాధారణమైనచూపో, ఏది అప్రయత్నంగా వెలువడిన వాక్యమో గంటలో నిర్ణయించడం అసాధ్యమనుకుంటాను. అది పదేళ్ళపాటు కాపరంచేసిన భర్తకి సాధ్యం కావచ్చునేమో! అప్పుడుకూడా, తన విజ్ఞానాన్ని భార్యముందు ప్రకటించ కూడదు. ప్రకటించిన పక్షంలో దాంపత్యంలో తికమకలు రాకమానవు ఆ తికమకల ప్రాబల్యం నిత్య వాతావరణంలో బహిర్గతమైనప్పుడే, మాఘమ్‌లాంటి రచయితలకు కథా వస్తువు దొరకొచ్చు. ఆ భాగ్యం గంటలో లభిస్తుందనుకోను.

దగ్గరదగ్గరగా మూడేళ్ళు పద్మావతిసంసారాన్ని పరిశీలించే అవకాశం నాకుగల్గినా మచ్చుకి ముచ్చటించేటందుకు ఒక్క తికమక కూడా నా దృష్టిలోకి రాలేదు. నేను పద్మావతిని గురించి వ్రాయడానికి కూడా ఈ రకం సాధారణత్వమే. కనీసం వ్రాసినప్పుడేనా, వోరకం అల్లిక, స్ఫుటమైన పొందిక అసాధారణత్వాన్ని అలవర్చుకుంటాయేమో చూద్దామనే వ్రాయడానికి సంకల్పించాను. ఈ సంకల్పంలో నాకు చదువరి తోడ్పాటు ఎంతో అవసరం. చదువరి అభిప్రాయాలనీ, అనుభవాలనీ నాతో పంచుకోమనడంలేదు. కాని నాకూ, చదువరికీ సంఘాన్ని గురించి—నిర్వివాదమైన ముఖ్య విషయాలపై ఏకీభావం ఉండాలి. ఉభయులం సాంప్రదాయాన్ని ఆమోదించాలి. ఆచారాన్ని, సాంఘిక ప్రయోజనాన్ని తృణీకరించినప్పుడు, ఆ తృణీకారం చేష్టలో కాని, మాటలో కాని వ్యక్తమై, ఏదో రకమైన ఒత్తిడి, అలజడి కలిగించినప్పుడు, అసాధారణ పరిస్థితి ఏర్పడి, వ్యక్తిగత జీవితంలో వోరకం సమస్య బైలుదేరి మాఘమ్‌లాంటి రచయితలు విలువగల కథలు వ్రాసే అవకాశాలు సిద్ధిస్తాయని ఉభయులం అంగీకరించాలి. కుటుంబ సాంప్రదాయానికి విరుద్ధమైన ప్రవర్తన అసాధారణమైనదని వొప్పుకుంటే నేనూ, చదువరీ

ఆ ప్రవర్తనకి విలువలు కట్టడంలో ఏకీభవించనక్కర్లేదు. అట్టి ప్రవర్తనకి కారకులైన వ్యక్తులపై ద్వేషం గాని, సానుభూతి గాని ప్రబలంగా వుండొచ్చు. చదువరిలో నాలోవున్న సానుభూతిని రేకెత్తించ గల్గితే, యిప్పుడు సాగుతున్న రచన నిష్ప్రయోజనం కాదని తృప్తిపడతాను.

కారణం ఏమిటంటే, సామాన్యంగా మనలో చాలామంది ముఖ్య సమస్యలని స్వతంత్రించి ఎదుర్కోము. వాటి పరిష్కారం యితరులకి వొదిలేస్తాము. అల్లాగే వ్యక్తులను గురించి మనకి స్పష్టమైన అభిప్రాయం గాని, 'అనుభూతి'గాని ఉండదు. ద్వేషించం; సానుభూతి ప్రకటించం; అసలు వారిని గుర్తించం.

గుర్తించి, విలువకట్టేవాళ్ళు ఎవరేనా ఉంటే వారిని మెచ్చుకుంటాం. అందుకనే కథలకి యీ రోజుల్లో అంత ప్రచారం వుంది. కథలలో విలువలు కట్టేయత్నం కాస్తో, కూస్తో జరుగుతుంది. సమస్యలను ఎదుర్కొనే 'యితరులు', విలువలు కట్టే రచయితలు లేనప్పుడు సంప్రదాయం వేళ్ళుపాతుకుంటుంది. సంస్కృతి, కళ లోపల కుళ్ళి, పైకి ప్రమాదకరంగా ఘనీభవిస్తాయి. అంతటితో ఆ నాగరికత చస్తుంది.

వ్యక్తులంతా నాగరికతని రక్షించడానికీ, సంస్కృతినీ కళలనీ పెంపొందించడానికీ, సాంప్రదాయంపై విప్లవంచేసి, అసాధారణ వ్యక్తులై స్థిరత్వాన్ని నిర్మూలంచేసే విధ్వంసక శక్తులుగా మారాలని వాదించడం లేదు నేను.

ప్రతియుగంలోనూ కొందరు అట్లాంటివారు వుంటూనే వుంటారు. మిగతా వారందరూ సంఘాన్ని, సంప్రదాయాన్నీ నిలబెడతారు.

పద్మావతి యిట్లాంటివారిలోకి చేరుతుందనుకుంటాను.

నే ఎరుగున్నప్పుడు, పద్మావతికి వయస్సు యించుమించు నలభై. భర్త డాక్టరు. ఏడెనిమిదేళ్ళు ఆమెకంటె పెద్ద. వారికి ముగ్గురు ఆడపిల్లలు, యిద్దరు మొగపిల్లలు. పెద్దమ్మాయికి పదహారోయేడు, చివరివాడికి రెండో యేడు. భర్త నాగభూషణం ప్రాక్టీస్ కూడా మరీ మంచిది కాకపోయినా

మంచిదే. అతనికి వో పదెకరాల భూమికూడా ఉంది. వార్ని గురించి చెప్పేటందుకు నా కింకేమీ కనబడలేదు.

సామాన్య వ్యక్తులను గురించి వ్రాద్దామని సంకల్పించిన రచయితలు తమ కథలలో నాయికా నాయకులను అసాధారణ వ్యక్తులుగా చూపేటందుకు వింతయత్నాలు చేస్తుంటారు. మాఘమ్ కథలన్నింటిలోనూ, నాయిక చాలా అందమైనది. పూర్వపు రచయితలు, వ్యక్తి వర్ణనంతా తైలచిత్రం క్రింద, వొకేసారి కొన్ని పుటలలో గుచ్చెత్తి వ్రాసేస్తారు. మాఘమ్ అల్లాకాదు; చమత్కారంగా ఓ పుటలో కళ్ళని, మరోచోట ముక్కుని, ఒకప్పుడు చలాకిని, మరొకప్పుడు కంఠాన్ని, మెరపుల్లా ప్రదర్శించి, చివరికి అతను, మనం, యింతటి అందమైన స్త్రీని కలుసుకునే భాగ్యం ఈ కథ మూలంగా కలిగించుకునే భ్రమని కలగచేస్తాడు. ఈ చమత్కారాన్ని మెచ్చుకుందాం. కాని యిది అన్యాయమని ఒప్పుకోవాలి. అంత అందమైన స్త్రీగనకైతే సామాన్య స్త్రీ కాలేదు ఉన్నత సమాజానికి చెందిన అపూర్వవ్యక్తి అవుతుంది. అట్లాంటి వారి పరిచయం రచయితకి సాధ్యమే కాదంటాను. ఇక పురుషులూ అంతే, నాయకులు బలశాలులో, ప్రతిభాశాలులో, కళావేత్తలో, రచయితలో, ఎందుకూ పనికిరాని అందమైన వాజమ్మలో అయివుండాలి. సామాన్య వ్యక్తుల అసాధారణత్వానికి రచయిత అసాధారణత్వమే శరణ్యం కాబోలు. రచయితలూ, చదువరులూ ప్రజాస్వామ్యంలో అధిక సంఖ్యాకులు సామాన్యులవడం మూలాన యీ ఆత్మవంచన పరస్పరం—అందుచేత విమర్శనీయం కాదు.

పద్మావతి అనాకారి అనను. మనం రైళ్ళల్లో, ట్రాముల్లో, రోడ్ల మీద, నిత్యమూ చూస్తున్న అనేకమంది స్త్రీలలో ఆమె ఒకతి. ఆమెని చూస్తాం — మనదృష్టిలో పడినప్పుడు, పెళ్ళింతర్వాత, వెనక్కి తిరిగి చూడడం. కళ్ళున్నాయికనక చూస్తాయి. చూసినట్టు మనం గుర్తించక పోవడంకూడా అసంభవం కాదు. యవ్వనం గడిచిపోయిన స్త్రీని వర్ణించే

టందుకు మాఘమ్ ఒక చమత్కారం చూపుతాడు. అది, ఆమె యిరవై యేండ్ల కింద ఎట్లా ఉండేదో వూహించడం, లేకపోతే అట్లా చూసిన వ్యక్తిని నాయకుణ్ణిగా మన నెత్తిన రుద్దటం.

మరెవ్వరూ లేరు గనుక, మనకి నాయకుడు నాగభూషణమే. అతని డిస్పెన్సరీ యింట్లో లేదు. ఆ వీధిలోనే మరో యింట్లో.

సూటు వేస్తుంటాడు; పంచి, లాల్చీ వేస్తుంటాడు. ఇంట్లో పైజామా వేస్తుంటాడు. వయస్సు మళ్ళినవారు లావుగా వుంటే ఆ లావుని గురించి చెప్పకోము. భార్యకూడా అంతలావుగా ఉంటే, అసలే చెప్ప కోము. పద్మావతీ, నాగభూషణం అట్లాంటివారే. జుట్టు ఇద్దరికీ సమంగా నెరుస్తోంది, సమంగా పల్చబడుతోందన్నా కూడా తప్పలేదు. ఇద్దరూ అనాకారులుగారు. ఇట్లా చెప్పడంవల్ల పాఠకులకి ఈ వ్యక్తులు వర్ణిత మయ్యారనుకోడంలేదు. ఊహించుకుని, సహకరించమని ప్రథమంలోనే కోరాను.

ఆ యింట్లో మరోవ్యక్తి వున్నాడు. అతనిపేరు వేలాయుధం. మొదట డిస్పెన్సరీలో ఉంటూ, తరువాత యింటి నౌకరుగా కుదురు కున్నాడు. అతని సంసారం చట్టుబండలూ ఉందేమో నాకు తెలవదు. అతని వయస్సు యాభై పైన.

ఇహ నేను మిగిలాను. మాఘమ్ కథలలో 'నేను' అని వ్రాసినవి చాలా వున్నాయి. అందులో 'నేను' ఎంత వరకూ అసలు మాఘమో, కల్పిత వ్యక్తో, ఎవరికీ, తుదకు మాఘమ్‌కి కూడా తెలియదు. ఇందులో నేనూ అంతే. ఆ రోజుల్లో మెడికల్ కాలేజీలో చదువుకుంటున్నా. నాగ భూషణం గారింటి రెండో వాటాలో కాపరం వుండేవాణ్ణి. ఒక సంవ త్సరం హోటల్లో తింటూ వొంటిగా వున్నాను. మరో సంవత్సరం, మా పిన్నమ్మతో వంట తతంగం పెట్టుకొని చదువుకునే వాణ్ణి.

నాగభూషణం గారు డాక్టరవడమే ఆయనకీ నాకూ కొంత అన్యో న్యము ఏర్పడ్డానికి కారణమేమో అనిపిస్తుంది. ఆయన మనస్తత్వం నాక్కు

పూర్తిగా బోధపడినట్లనిపించేది ఎందుకో. కాని పద్మావతి గార్ని గురించి నాకేమీ తెలీనట్లుండేది. లేకపోతే ఆవిడలో కొంత చీకటి, మసగ, వుందను కుంటే, నాకు తృప్తిగా ఉండేదో తెలీదు. ఆవిడ అర్థంకాకపోవడంలో అసాధారణత్వంవుందని యితరులు అనుకోవాలని, ఆమె అనుకునేదా ? లేక అట్లా అనుకుంటే ఆవిడ తృప్తిపడి, మరింత అర్థం కాకుండావుంటూ అర్థం చేసుకోండని సవాలుచేస్తూ మసగని మరింత చీకటిచేసి, దగాలో తన వ్యక్తిత్వాన్ని సాధించిందా ? ఏమో — నా కిదంతా గంద్రగోళంగా వుంది. పాఠకుడి స్వానుభవానికి విడిచిపెడతా.

కాని, ఒక్క విషయం. యిప్పుడిప్పుడు జ్ఞప్తికొస్తుంది. పద్మావతి హృదయంలో వెలుగు సోకని రహస్య మందిరాలు, ఇంద్రియాలు శోధించని కోణాలున్నాయనీ అనుకున్నది. నేనొక్కణ్ణే కాదు. నాగభూషణం గారు కూడా యీ విధమైన ఆంతర్యం, భార్యని గురించి వుందన్నట్లుగా వుంటారు.

మా అన్యోన్యానికి యిదొక కారణం కావొచ్చు.

అన్యోన్యం మాటల్లో ప్రదర్శిత మౌతుంది.

కాని మా స్నేహంలో మాటలకి ఎక్కువ తావులేదు. ఎప్పుడేనా వారి ముందుగదిలో కెళ్ళి పేపరు చదివి ముచ్చటించడం. ఆయన ఏదేనా విచిత్రమైన కేసు గురించి చెప్తుంటే వినడం — అంతే. అదే నా శనాది వారాల్లో. మిగతా రోజుల్లో ఆయన డిస్పెన్సరీలో, నేను కాలేజీలో.

వారింటికి అప్పుడప్పుడు ఆయన తాలూకు బంధువులో, ఆవిడ తాలూకు బంధువులో వొచ్చి పోతుండేవారు. ఆ సందర్భాలలో వారిలో కుర్రకారుతో నాకు పరిచయం కలిగేది.

పై గదిలో చోటుచాలక వారు నా గదిలోనే వుంటుండేవారు. వాళ్ళలో రాఘవరావుతో – పద్మావతి తమ్ముడు – నాకు ఎక్కువ పరిచయం కూడా కలిగింది. అతను అక్కయ్య, బావలని గురించి ప్రస్తావిస్తుండే వాడు — మామూలు గొడవలే. నాకు ఒక్కటీ విశేషం కనిపించ లేదు.

శనాదివారాల్లో పద్మావతి గారు, నన్ను హోటలికి వెళ్ళనిచ్చేది కాదు. వారింట్లోనే భోజనం, కాఫీలు. నాగభూషణం గారు కేసులు చూచుకొని, వొక్కొక్క రోజున యింటికి రావడం ఆలస్యమయ్యేది. పిల్లలందరూ పడుకునే వారు. పద్మావతి గారూ, నేనూ చాలాసేపు కబుర్లు చెప్పుకొనే వాళ్ళం.

ఒకటి రెండు విషయాలు నాకు జ్ఞాపకం వున్నాయి. ఆవిడ తరచు, తన పుట్టింటి వారి స్తోత్రం సాగించేది. పెద్దక్క కోయంబత్తూర్‌లో వుంటూంది. ఆవిడ భర్త పెద్ద ఇంజనీరు, ఎనిమిదొందలు జీతం, కారూ అదీ వుంది. అన్నగారు పెంపకం – సాలుకి పదివేలు తెచ్చే ఆస్తికి ఆసామీ. రెండో అప్పగారి భర్త జడ్జి. మూడో తమ్ముడికి బర్మాలో వుద్యోగం. చెల్లెలు మొగుడు డి. యి. వో. ఒకప్పగారి భర్త యిటీవలనే చనిపొయ్యాడు. పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటర్‌గా వుండే వారుట. మొత్తంమ్మీద ఆవిడ బంధుకోటి అంతా పెద్ద హోదాలో వుంటున్న వారే, మనస్సుకి నొప్పి కలగకపోతే, ఆంధ్రదేశం అంతా, బొమ్మజెముడు కంపలా, ఆవిడ బంధుకోటి వ్యాప్తి చెందారా అనబుద్దేస్తుంది.

రెండో సంవత్సరం – నేను కాపరం పెట్టిన ఏడు – కూడా వారిని గురించి చెప్పుకోదగ్గ విశేషం వొక్కటీ నా దృష్టిలో పడలేదు. రెండో అమ్మాయి రజస్వల కావడం, నాలుగోవాడి వొడుగు, రెండో అమ్మాయికి టైఫాయిడొచ్చి, నిమ్మళించడం – అవే విశేషాలు. అప్పుడప్పుడు, పద్మావతికి వాళ్ళ పెద్దమ్మాయిని నాకిచ్చి వివాహం చేద్దామని వుండేదా అని, క్షణం స్ఫురించేది. కాని పద్మావతి గారి సంభాషణవల్ల నా అపోహలకి తావు లేకుండా పోయింది. అసలు 'మా అమ్మాయి పెండ్లే చేసుకోదు' అంది ఖచ్చితంగా – తనని మళ్ళా జీవించమంటే పెండ్లి చేసుకోకుండా వుండి వుందునన్న 'ధ్వని' ఆ వాక్యంలో వుందని నా అనుమానం.

ఓసారి ఏదో మాట సందర్భంలో నేను యీ విషయం నాగభూషణం గారితో అనేశాను. ఆయన యిల్లా అన్నారు.

'అవునవును, చేసుకోదు..."

'మీ అభిప్రాయం కూడా అదేనా ? అన్నాను.

"చేసుకోక పోవడం అమ్మాయి హక్కు" చెయ్యడం నా బాధ్యత."

"నా కర్థం కావడంలేదు"

"పద్మావతి చలాయించిన హక్కు, అమ్మాయి విషయంలో బాధ్యత క్రింద మారుస్తోంది."

"అసలర్థం కావడం లేదండో" అన్నాను.

"నీ విషయం చెబుదూ. నువ్వింకా ఎందుకు చేసుకోలేదు ?"

ఆయన ధోరణి తప్పించడానికి యత్నిస్తున్నట్లనిపించి, నేనూ మరో విషయంలోకి సంభాషణ దింపేశాను.

నాగభూషణంగారు, పిల్లలూ, నేనూ – అందరం అప్పుడప్పుడు సినిమాకి వెడుతుండే వాళ్ళం. మాతో ఎప్పుడూ పద్మావతి గారు వొచ్చే వారు కారు. ఎందుకో నాకు తెలీదు. ఒక రోజున అడిగేశాను. ఆవిడ నవ్వింది. నా క్కోపం వొచ్చింది. ఆవిడ సినిమా చూడకపోతే, ఆంధ్ర దేశాని కేదో ముప్పు ఘాటిల్లినట్లు ! శిఖరంపై నవ్వితే ప్రతిధ్వని వినిపించదుగా !

"కాలక్షేపానికి సినిమాలూ, నాటకాలూ అంటూ లేకపోతే, జీవితంపై మొహం మొత్తుతుందంటారు కదా, మీరు సినిమాల కెందుకెళ్ళ ?" అని అడిగాను.

"ఇంట్లో సినిమా చాలకనా ?" అంది ఇంట్లో సినిమా ఏమిటో నా కప్పుడూ అర్థం కాలేదు. యిప్పుడూ కాలేదు.

"అంటే"

"ఏం చెప్పను ? ఇదంతా వొక సినిమాలాగుంది నాకు" అన్నది. పద్మావతి గారికి సంసారంపై కలిగిన విముఖత్వానికి తగిన ఆధా

రపు కనబళ్ళేదు. పరిస్థితులకు మించిన వుద్రేకం, ఎప్పటికీ పోటిదే అని నా నమ్మకం.

మరోసారి మూడోవాడికి జబ్బుచేసింది. నేను, నాగభూషణంగారు, కాంపౌండర్లు కుర్రాడిని కనిపెట్టుకునే ఉండేవాళ్ళం. పద్మావతిగారికి మాత్రం రోజల్లా వంటింట్లోనే సరిపొయ్యేది. అబ్బాయి, ఎల్లా ఉన్నాడో చూడ్డానికి ఆవిడకి తీరెదేకాదు. నేను, ఆ నాలుగురోజులూ అయ్యర్ని వంటకి పిలిపిస్తానంటే ఆవిడ ఒప్పుకోలేదు. అబ్బాయి విషయంలో ఆవిడ ఆదుర్దా చూపకపోవడం కాస్త ఆశ్చర్యం వేసింది.

"పిల్లలన్నా తర్వాత జబ్బులు చెయ్యకుండా వుంటయ్యా-డాక్టరు గారి పిల్లలకి జబ్బులకేం కొదవ!" అంది నవ్వుతూనే. నే నప్పట్లో లోలోన విసుక్కున్నాను కూడా. ఈ సంతానం తనకి పుట్టనట్లు మాట్లాడు తుందేం మహా! అబ్బాయికి కొంచెం తగ్గింతర్వాత, నే నన్నాను.

"మీరు చాలా పాటుపడుతున్నారు."

"ఏ పాటు తప్పినా నా పాటు తప్పదుగా!" అంటూ నవ్వింది.

సాధారణంగా తల్లులు, అబ్బాయికి కాస్తంత నలతగా వుంటే కంట నీరెట్టుకుంటారు. పద్మావతి విముఖత్వం ఆలోచిస్తే, ఇప్పుడు అసాధారణంగా కనిపిస్తోంది. కథలు వ్రాసేవారికీ, చదివేవారికీ, వ్యక్తులపై గురి, నమ్మకం కలగవు. అందరూ పాత్రలుగా నటిస్తున్నట్లు కనిపిస్తారు. వాళ్ళ మాటలు నమ్మలేం. మనమీద మనకే గురితప్పి నప్పుడు, ఇతరుల మీద తప్పడంలో ఆశ్చర్యం ఏముంది! ఓ వేళ ఆవిడ ఆవేదన చూసి, రాగాలెట్టినా, అదంతా నటనేనని, నేనూ, మీరూ, సామర్‌సెట్ మాఘం కూడా అనెయ్యడానికి జంకం.

స్ఫురణకొచ్చే సంభాషణలు నాకింకేమీ కనబడటంలేదు. ఓ వేసంగిలో నాగభూషణంగారు భార్యా, పిల్లలతో వాళ్ళ వూరెళ్ళారు. నేనూ, వేలాయుధం పట్నంలోనే వుండిపొయ్యాం. అతని దగ్గరనుంచి కొత్త విషయాలని గుంజుదామనుకునేవాణ్ణి. ఆవిడ చాలా మంచిదని,

అంత ఓర్పు, ఓపిక, దయ దాక్షిణ్యం ఇంకెవ్వరికీ ఉండవనీ అతని మాటల వల్ల తేలింది. పెట్టుపోతల విషయంలో ఆవిడ అన్నపూర్ణే. భార్య, భర్త ఒక్కసారి తమాషాకైనా తగవులాడుకున్నట్లు లేదు. అంతటి అన్యోన్యం వుంది వారి దాంపత్యంలో. నిజానికి అంత మంచి తనం నమ్మడం కష్టమే ననుకుంటా.

అతి మంచివాళ్ళు నాకు గిట్టరు. మరీ అందమైన స్త్రీలంటే నాకు భయం. చాలా తెలివైనవాడన్నా, అతిబలశాలన్నా, ఎక్కువ ఆరోగ్య వంతులన్నా, మరీ ధనికులన్నా నాకు తలనొప్పి. దీనికి కారణం నాకివేవీ లేవు గనక, ఉన్నవారంటే ఈర్ష్య అని మీరూ, సామర్‌సెట్ మాఘం ఏకమై అంటే నే కాదనను, అనుకూల దాంపత్యాన్ని భంగం చెయ్య డానికి సంఘం సదా యత్నాలు ఎందుకు చేస్తుందో నా కర్థమవుతుంది.

పద్మావతి నాగభూషణం—వారి జీవితంలో, ఏదో తిరకాసుందని నాకు తెలుసు. అదేవిటో మట్టుకు—తెలీదు.

ఒక రోజున స్నానానికి నేను కుళ్ళాయి దగ్గర కెళ్ళాను. సబ్బు బిళ్ళ పెట్టె పక్కన ఉన్న పళ్ళ వరసను చూసి అదిరిపడ్డాను. పద్మావతి గారిని అడిగాను.

"అవా-ఆ పళ్లు డాక్టర్‌గారివే" అంది.

"నే నెప్పుడూ గమనించనేలేదుస్మాండి" అన్నాను.

"డాక్టర్లకీ, డాక్టర్లని గురిం చేం తెలుస్తుంది?" అన్నది.

కొంచెం పరీక్షగా పద్మావతిగారి పళ్ళవరసని అప్పుడు చూచాను. నిజంగా చాలా అందమైన పళ్ళవరస. అసలు ఆవిడలో వున్న "కళ" అందం ఆ పళ్ళలోనే వుందని మాఘం అనును.

వేలాయుధం చెప్పాడు. నాగభూషణంగారి కింద పళ్ళలో ఒకటి వంకరగా, ఎత్తుగా వుండేదిట. ఆయన దాన్ని కెలికి, లాగి, చివరికి వర సంతా పీకించేసుకుని, కొత్త పళ్ళు తగిలించుకొన్నాడుట-కొన్నేళ్ళక్రితం. ఇది విన్ననాటి నుండీ, నా పళ్ళపై, శ్రద్ధాభక్తు లెక్కువైనాయి.

పద్మావతిగారికి జీవితంపై వున్న విముఖత్వానికి, తన అందమైన పళ్ళవరసని, మిమ్మల్ని అనుకోమనడంలేదు. డాక్టర్ చదువువల్ల, నాకు మనుషుల అస్థిపంజరాల అమరికని తప్ప, కండనీ, చర్మం సొంపునీ చూసి మురిసిపోవడం అలవాటు లేదు. అస్తిపంజరానికి, నిజంగా పరిపూర్ణమైన వికృతాన్ని ఆపాదించేది పళ్ళవరస కాక మరేమిటి?

నేను శెలవలకి ఇంటికెళ్ళినప్పుడు వారి పెద్దమ్మాయి పెండ్లి జరిగింది. తిరిగి వచ్చాక పద్మావతిగార్ని అడిగాను.

"అమ్మాయికి పెండ్లే చెయ్యమన్నారు?"

"నాయిష్టమేముంది?-అంతా డాక్టర్ గారిదే" అంది. భార్య అన్న మాట నాగభూషణంగారు విన్నారు.

"ఇదోటా పైగా—సంబంధం పురమాయించిందీ, ఏర్పాట్లన్నీ చేసిందీ మీ అన్నలూ అక్కలూ. పీటలమీద కూర్చోడంతప్ప, నే నేమీ ఎరగను" అన్నా రాయన.

దీన్ని బట్టి మీరూ, నేనూ, ఏమనుకోవాలి? అమ్మాయికి పెండ్లి చెయ్యమన్నది ప్రగల్భం! సంబంధాలురావడంలేదన్న తలవంపుని, బడాయికింద తిప్పికొట్టడం! అమ్మాయికి పెండ్లి కాకపోతే ఆ కీర్తంతా తల్లిదండ్రులకే దక్కాలి కాబోలు !

కథపూర్వకంగా చెప్పదల్చుకున్న విషయాలింకేపీలేవు. ప్రతి జీవితం మృత్యువుతో అంతం కావల్సిందే.

నా చదువు చివరి సంవత్సరం. నేను పరీక్షల చదువు కోసం, స్నేహితుల గదిలోకి మకాం మార్చేశాను. పరీక్షలు ముగిసినాయి. ఆరు గంటలకి సినిమాకెళ్ళి, భోజనంచేసి, బీచమ్మట నడుచుకుంటూ లాడ్జికి చేరుకునేప్పటికి పదకొండైంది. స్నేహితుడు కామత్ చెప్పాడు. నాగభూషణంగారు నన్ను వెంటనే వారింటికి రమ్మని రెండుసార్లు కబురంపినట్లు మేం మాట్లాడుకుంటుండగానే, డాక్టర్ "కుట్టి"గారి కాంపౌండర్ కారు తీసుకొచ్చాడు. నాగభూషణంగారికి సాయంత్రం ఐదింటికి గుండెల్లో

విపరీతమైన నొప్పి బైలుదేరి పడిపోయ్యాడనీ, "కుట్టీ" మందులిస్తున్నాడనీ చెప్పాడు కాంపౌండరు. నేనూ, కామత్ కూడా బైలుదేరాము.

మేము వెళ్లేటప్పటికి నాగభూషణంగారు నిద్రలో వున్నారు. అకస్మాత్తుగా గుండెలో నొప్పిరాగానే, ఆయన లేచి గుండెలు పట్టుకొని అటూ యిటూ పచార్లుచేసి పడిపొయ్యాడుట. ముచ్చెమట్లు పోశాయిట. రెండు వాంతులు కూడా అయ్యాయి. నాలుగైదు నిముషాలు స్పృహ లేకుండా పడిపోయి తరవాత మెల్లిగా లేచాడుట. అజీర్ణం వల్ల కలిగిన "బిలియరీ కాలిక్" అనుకున్నారట నాగభూషణంగారు. డాక్టర్ వాసుదేవరావ్‌కి కబురుచేశాను. ఆయన పది నిమిషాల్లో వ్యాధి "ఎంజినా పెక్టోరీస్" అనే గుండె జబ్బని నిర్ణయంచేసి మందులు డాక్టర్ కుట్టికి పురమాయించి వెళ్ళాడు. ఒక గాజు గొట్టంలో "ఎమిల్ నైట్రైట్స్" వేసి చుట్టూ పట్టుగుడ్డ చుట్టి పీల్చడం, నైట్రొగ్లిసరిన్ బిళ్ళలు చప్పరించడం—అంతే మందులు.

నాగభూషణంగారికి నిద్రపట్టడంలేదు. మతిభ్రమించిన వానికి మల్లె అటూ యిటూ దొర్లడం, లేచి కూర్చోడం చాలా బాధపడుతున్నాడు. కుట్టి నైట్రొ గ్లిసరిన్, కాస్త "మార్ఫిన్" కలిపి ఇంజక్షనిచ్చింతర్వాత ఆయన మత్తుగలిగి నిద్రపొయ్యాడు. రాత్రంతా నేనూ, పద్మావతమ్మ, వారి అల్లుడు, వేలాయుధం మేలుకొని కూర్చున్నాం. అప్పుడప్పుడు ఆయన గుండెల్లో నొప్పి అనడం, నిద్ర మత్తుకోసం లూమినాల్, బెల్లడోనా మొదలైనవి ఇయ్యటం అలవాటే.

తెల్లవారింది. పద్మావతమ్మగారు వెన్ను, కడుపు మెల్లగా రాస్తూ, మసాజ్ చేస్తూనే వున్నారు. రెండోసారి గుండెల్లో నొప్పి తొమ్మిది గంటల కొచ్చింది. వాసుదేవరావు రాకపూర్వమే నాగభూషణంగారు చనిపోయాడు.

ఇది జరిగిన ఏడాదికే, నేను ఒక పేషంటు ట్రీట్‌మెంట్ నిమిత్తం పట్నం వచ్చాను. పద్మావతమ్మగారి అల్లుడు హాస్పిటల్‌లో కనిపించి

అత్తగారికి జబ్బుగా వుంది, చూసి పొమ్మంటే వెళ్ళాను. ఆవిడ జబ్బు గుండె క్షయ—"కార్డియక్ ఆస్త్మా"—నిద్రపట్టేటప్పుడు ఆయాసం ఎక్కువవడం, శ్వాస దీర్ఘం కావడం, ఊపిరితిత్తులలో ఏదో ఆటంకం కలిగినట్లుండి, నిద్ర నుంచి లేచి కూర్చోడం—యివి యీ వ్యాధి చిహ్నాలు. డాక్టర్ కుట్టి చెయ్యవలసినవన్నీ చేస్తూనే వున్నాడు. అతని ట్రీట్‌మెంట్ నాకు నచ్చింది నేను వెళ్ళొస్తానని లేవబోగా, పద్మావతమ్మగారు కూర్చోమని సంజ్ఞ చేసింది.

"మీతో ఓ విషయం చెప్పాలని ఎన్నాళ్ళనుంచో అనుకుంటున్నాను" అంది.

అదేమిటోనని కుతూహలం కనపరిచినా, ఆవిడ ధోరణికి భయమేసింది.

"చెప్పండి-ఫరవాలేదు."

"మీ రెవ్వరితోనూ చెప్పరు కదా!"

"ఫరవాలేదు-చెప్పండి."

"నేనింక బ్రతకను."

"మీకేమీ భయంలేదు. కార్డియోగ్రాఫ్ చూస్తే, నాకూ కుట్టికీ కూడా ఎంతో ధైర్యంగా వుంది. మీరు మాత్రం మానసికంగా ఏ విషయం గురించీ హైరానా పడకూడదు" అన్నాను.

బ్రతికినా, బ్రతక్కపోయినా నాకు ఎలాంటి చింతా లేదు. కాని డాక్టర్‌గారి విషయం తల్చుకుంటే..." వాక్యం పూర్తిచెయ్యకుండా ఆవిడ కళ్ళు చెమ్మగిల్లాయి..

"ఏం చేస్తాం-అవన్నీ మరిచిపోవాలి మీరు. మీకు అన్ని విషయాలూ తెల్సును. మీరే నలుగురికీ ధైర్యం చెప్పి సముదాయించుకోవాలి" అన్నాను, ఏదో వ్యవహారరీత్యా మాట్లాడుతూ.

"డాక్టర్‌గారి జబ్బు ఏమిటంటారు ?" అంది ఆవిడ.

"వాసుదేవరావు "ఎంజినా పెక్టోరిస్" అన్నాడు కాని, నాక్కు

మా స్నేహితుడు కామత్‌కీ, "కొరొనరీ త్రాంబాసిస్" అని అప్పట్లో అనుమానం కలిగిందనుకోండి. కలిగినా మేం చేసింది ఏమీలేదు" అన్నాను డాక్టర్లు అప్పట్లో చేసిన వాగ్వివాదాలను స్మరిస్తూ.

"ఎవ్వరితోనూ చెప్పకండి — డాక్టర్‌గారిది సహజమైన చావు కాదు."

"అదేమిటి ?"

"ఆయన ఆత్మహత్య చేసుకున్నారు."

"ఆ!..."

నా కెన్నో అడగాలనుంది. ఆవిడ కళ్ళు మూసింది. మళ్ళా తెరవలేదు.

ఇది తెలిసింతర్వాత, నాకు నేను క్రొత్త ప్రాముఖ్యాన్ని ఆపాదించుకున్నాను. ఎవరితోటి పంచుకోడానికి వీల్లేని రహస్యంతో మనో తీక్షణం ఎక్కువైంది. ఆ విషయం నమ్మేటందుకు ఆధారాలు నా కేవీ కనబడకపోయినా, నమ్మాలని మాత్రం వుండేది. జీవితానుభవం అనే కత్తికి పదునట్టినట్లుగా వుంది. దాంతో ఎవర్నిపడితే వారిని నరికెయ్యేచ్చు—నరక్కపోవడంలో శక్తి, ప్రభావం వుంటాయి.

ఎన్నోసార్లు నాగభూషణంగారి మృత్యువునాటి విషయాలని స్మరించి చూశాను. ఆత్మహత్య నెగ్గాలంటే రెండు కావాలి. మొదటిది అవకాశం, రెండోది ప్రబలమైన కారణం.

అవకాశం బొత్తిగా లేదనడానికి వీల్లేదు. నాగభూషణం డాక్టరు. అప్పుడప్పుడు గుండెల్లో నొప్పి రావడం వుండేది. ఉపశాంతి నిమిత్తం మార్ఫియా, వెరొనల్ మొదలయిన మత్తు పదార్థాల వాడకం వుంది. ఆ రోజు ఉదయం తెల్లారకుండానే పెద్దమ్మాయి కాఫీ కలపడానికి వంటింట్లో కెళ్ళింది. నేను తెల్లవార్లూ మేలుకుంటున్నట్లు యిందాక చెప్పినా, అల్లా వోరగిలి గోడకి కాసేపేనా కునుకుతీసి

వుండడం అసంభవం కాదు. నాకు బాగా జ్ఞాపకం...ఎనిమిది గంటలకి గది ఊడవడానికి పనిపిల్ల చీపురుచ్చుకొచ్చింది. గదినిండా ఇంజెక్షన్ ట్యూబుల పగిలిన ముక్కలు, అట్టపెట్టెలు పడి వున్నాయి. వాటిని ఓ పక్కగా చేరవెయ్యడంలో వేలాయుధం చేతి వేలుకి గాజు పెంకు గుచ్చుకుని రక్తం రావడం, కట్టుకట్టడం కోసం అతనూ నేనూ ముందుగదిలోకి వెళ్ళడం-నాకు గుర్తు. ఆ ఐదు నిమిషాలలోనూ, నాగభూషణంగారు ఆత్మహత్య చేసుకొని వుండచ్చు. మరో రెండు వెరొనాల్ టేబ్లెట్సు మింగితే చాలు లేక, వాసుదేవరావు నిద్రకోసం క్లోరోఫారం కూడా వాడమన్నాడు-దాన్ని ఎక్కువగా వాడి వుండొచ్చు. పద్మావతి చూసి కూడా, తనకి ఆ మందుపర్యవసానం అర్థం గాక, వారించక పోయి ఉండొచ్చు; చనిపోయిన తర్వాత అర్థమై వుండొచ్చు.

ఐనా నేను నమ్మలేను. అట్లాంటిపని చేసివుంటే, లక్షణాలు బైటపడక మానవు. రెండోమారు గుండెపోటు వచ్చినప్పుడు, ఆయనకి స్పృహవుంది. నేను చూచాను. నేను డాక్టర్ని - నాకు తెలుసు. చావుకి కారణం "కొరొనరీ థ్రాంబోసిస్" అన్నది నేనే.

వాసుదేవరావు కుట్టి ఘర్షణపడ్డ విషయంకూడా అదే!

ఎంజినా పెక్టోరిస్ నాలుగైదుమార్లు వచ్చి నయంకావచ్చు.. అటుపిదప థ్రాంబోసిస్ వస్తే చావు తప్పదు.

అవకాశం సంగతి వొదిలేసి, ప్రబలమైన కారణం ఏదన్నా ఉందా అంటే ఏదీ కనిపించదు. ఒక భయంకరమైన అవస్థ సంక్రమించినప్పుడు దాన్ని ఎదుర్కొనే మార్గంకాని, మరోవిధానంకాని లేనప్పుడే ప్రాణి ఆత్మహత్య తలబెడుతుంది. ఈ రెండేమార్గాలు – వీటిల్లో ఏదో ఒకదానంట ప్రయాణం చెయ్యి – అన్నప్పుడు ఆత్మహత్యకి దిగరు. ఈ ఒక్కటే మార్గం – కాని అటు నువ్వుపోలేవు – అన్నప్పుడే ఆత్మహత్య.

ఫేలయిన విద్యార్థికి రెండుమార్గాలున్నాయి. మళ్ళా

చదివి కృతార్థుడవచ్చు; లేకపోతే చదువు విరమించి, ఉద్యోగంలోకి దిగొచ్చు, కాని ఒక సినిమాస్టార్‌ని పెండ్లి చేసుకోవాలని సంకల్పించిన విద్యార్థి ఆ సినిమాతార మరొకర్ని వివాహమాడిన విషయం తెలుసుకున్నప్పుడు ఆత్మహత్య చేసుకున్నాడంటే – అతని దృష్టిలో ఆ ప్రబలమైన కారణమే మరొక సినిమాతారని చేసుకుందువుగాని లేరా - అన్న వోదార్పు వెక్కిరింపై మృత్యువుశరణ్యం వెదుకుతుంది. తర్కం బాగానే ఉంది. కాని,

మానవహృదయం తర్కబద్ధంగా ప్రవర్తించదు. పరీక్షలో ఫేలయిన విద్యార్థి ఆత్మహత్య చేసుకుంటాడు; సినిమా తారకోసం తహతహలాడిన విద్యార్థి, పక్కింటివారి సూరమ్మతో నిక్షేపంలా కాపరం చేస్తాడు.

అనారోగ్యం, రోగబాధ భరించలేక ఆత్మహత్య చేసుకోడం లేకపోలేదు. నాగభూషణంగారు ఆ పని చేస్తాడనుకో గలమా ? పైగా ఆ బాధకి ఉపశాంతి ఉంది. ఆయన డాక్టరు, పిల్లలు, భార్య – యింత సంసారం వదులుకుంటాడా ?

నాకేమీ పాలుపోక, అనేక చిత్రమైన కారణాలు సృష్టించుకున్నా. ఏదీ తృప్తి నివ్వలేదు. ఒక్కొక్కమారు, సామర్‌సెట్ మాఘం యీ విషయాన్ని ఎట్లా సమర్ధిస్తాడో వూహించేవాడిని. ఆ వూహ యీ విధంగా సాగేది.

మాఘమ్ సానుభూతి పురుషులపైనా, ద్వేషం స్త్రీల పైనా.

స్త్రీల వంచనలకు లొంగకుండా పురుషులు వారి బారి నుండి తప్పించుకుపోతారు. స్త్రీ పాత్రలకి శరీరాలుతప్ప, మెదడు, ఊహ, మానవత్వం ఉండవు ఇవన్నీ పురుషుడి సొత్తు. స్త్రీలకు కావల్సింది సంఘంలో పలుకుబడి, హోదా, అధికారం. వీటిని సూచించే భౌతిక పరికరాలు - అంటే కార్లు, బంగళాలు, నౌకర్లు, దుస్తులు, నగలు వగైరా. వీటిని ఏ మొగాడు ఎక్కువగా సంపాదించిపెట్టగలిగితే, ఆ మొగాడి

కోసం వారు శృంగారంవలని పన్నుతారు. అందరూ యీ వేటలో కృతకృత్యులు కాలేరు. అట్లాంటప్పుడు, ఏదో విధంగా, తమ అపజయానికి ప్రతీకారంగా పగసాధిస్తారు. దీనికి పురుష పాత్రలు లొంగరు. ఆ సందర్భాలలో, నిరంతరం స్త్రీలకి పురుషులకి "సంసారం" అనబడే సంఘర్షణ జరుగుతుంటుంది. దాని పర్యవసానం ఎవ్వరూ నిర్ణయించలేరు. పురుషుడు గెలిచినప్పుడు సంఘం పురోగమిస్తుంది. స్త్రీ గెలిచినప్పుడు, సంస్కృతి పతనం జరుగుతుంది.

ఈ సిద్ధాంతాల ప్రకారం, పద్మావతిదృష్టిలో తనకి తగినభర్త కాదన్న మాట నాగభూషణం. పద్మావతి ఉత్తమశ్రేణికి చెందిన సంఘంలో వ్యక్తి; తనవాళ్ళంతా పెద్ద పెద్ద హోదాలోనివారు. ఆమె తలంచినట్లుగా భర్త పైకిరాలేదు. రాడని తెలుసుకుంది ఇంక తనకి జీవితంతో నిమిత్తం దేనికి ? తనకి తగినవాడు కాడని ఎన్నివిధాలుగానో, భర్తకి తెలియపర్చి ఉండకపోయినా, తెలుసుకునే అవకాశం కలుగచేసి వుంటుంది.

అక్కలు, చెల్లెళ్లు సౌందర్యానికి పేరుమోగిన వాళ్లు. అందుకు నిదర్శనం, వాళ్ళందరూ మంచిహోదాగల మొగాళ్ళని తెచ్చుకోగలగడమే. ఆ సౌందర్యం తనకే ఉందని భ్రమించి నమ్మడం, కుటుంబంపై ఎక్కువ అభిమానం వున్న వారికి ఎంతోతేలిక; పోనీ, భర్త అందమైనవాడా! పెట్టుకున్న పళ్ళు అది తీసినప్పుడెట్లా వుంటాడో లోకానికి తెలీదు. లోకం తనను గురించిన అజ్ఞానాన్ని చాలా సంపాదించుకుంది. లోకానికి జ్ఞానభిక్ష పెట్టాలి. ఎట్లా? తనకోసం తన భార్య చేసిన త్యాగానికి తను తగడని నాగభూషణం నమ్మి, ఆత్మహత్య చేసుకున్నట్లు లోకానికి తెలిస్తే, తన ఆత్మకి శాంతి. నాకా రహస్యం చెప్పేసి, ప్రాణం విడిచింది. భార్య భర్తద్వారా పొందిన సంక్షోభకి, తట్టుకున్న అన్యాయానికీ, అణగిమణగి ఉండిపోవడంలో చూపిన త్యాగానికీ నాగభూషణం సిగ్గుపడి, కుమిలి ఆత్మహత్య చేసుకున్నాడ అనుకుంటే, పద్మావతిలోని

వ్యక్తిత్వం, ప్రత్యేకతా విశదమై తన మరణానంతరమైనా, విజయం, సాధించిన ఉత్తమనాయిక అవుతుంది.

దీని ప్రకారం పద్మావతి భర్త ఆత్మహత్య చేసుకున్న పుకారు, స్వార్థంకోసం పుట్టించిందనీ, నిజంగా అల్లా చేసుకోలేదనీ స్పష్టమౌతుంది. పాఠకుడి దృష్టిలో, ఆమె హేయమైందిగా తయారవుతుంది. మాఘమ్‌కి స్త్రీలోకాన్ని మరోసారి పరాభవించే అవకాశం కథద్వారా చిక్కుతుంది.

ఇల్లా అనుకోవడంలో తృప్తిలేకపోలేదు. ఆలోచించిన కొద్దీ యిందులో ఎన్నో లోతులు, కోణాలు శిఖరాలు, గోచరమౌతాయి. మర్యాదలో, సంప్రదాయంలో వున్న కుళ్ళు వింతరూపాలు దాలుస్తూం టుంది. ఆ స్వరూపాలని ప్రదర్శిస్తే కుళ్ళుని కడిగినట్లేగా!

మరో సంవత్సరం గడిచింతర్వాత ఎక్స్‌రే పరికరాలు కొనడానికి పట్నం వచ్చాను. స్నేహితులని చూద్దామని జనరల్ హాస్పిటల్‌కి వెళ్ళాను.

డాక్టర్. కుట్టిద్వారా వేలాయుధం అంతక్రితంరోజే హాస్పిటల్‌ని వదిలి, కొంచెం నింపాదిగా వుంటం మూలాన, యింటికి వెళ్ళిన సంగతి తెలుసుకున్నాను. ఓసారి వెళ్ళి చూద్దామని బైలుదేరాను. వేలాయుధం గుమ్మంలో మంచంమీద ఓ బొంత వేసుకుని దానిమీద పడుకుని వున్నాడు. మరో ముసిలామె అతనికి ఉపచారాలు చేస్తోంది. వేలాయుధానికి సంక్రమించిన వ్యాధి పక్షవాతం. మొదట్లో తీవ్రంగావున్నా, కాస్త తగ్గి, తల మాటిమాటికీ వంకించే "టిక్" జబ్బుగా పరిణమించింది. అతికష్టంమీద మాట్లాడగల్గుతున్నాడు.

నాగభూషణంగారి పిల్లలవిషయం మాట్లాడుకున్నాం. పెద్ద అమ్మాయి మొగుడు బొంబాయిలో ఆర్. ఎ. గా పనిచేస్తున్నాడుట, నాలుగోవాడు తాతగారి దగ్గర ఉంటున్నాడుట. రెండో అమ్మాయికి మేనరికం చేశారుట. మూడో పిల్ల కాన్వెంట్‌లో చదువుకుంటోందిట.

వేలాయుధం వున్న గది గోడకి, నాగభూషణం, పద్మావతి చిన్న

ప్పుడు తీయించుకున్న ఫొటో తగిలించి వుంది. అది చూశాను. ఆ ఫొటోలో పద్మావతిని గుర్తు పట్టడం కష్టం. చాలా నాజూకుగా, ఆకర్షణీయంగా కూడా వుందనే చెప్పాలి. ఫొటోలో బాగుండే "ఫొటొజెనిక్" మొహం కాబోలు. నాగభూషణాన్ని గుర్తు పట్టడం మరీ కష్టం అతను భార్యకంటె కూడా పల్చగా వున్నాడు. అదుగో! ఆ ఎత్తు కిందిపళ్ళ వల్ల నోరు వికృతంగా సాగారింది.

ఆత్మహత్య విషయం వేలాయుధంతో ప్రస్తావించడానికి ధైర్యం లేదు. ఏదైనా వుంటే బైటపడుతుందని, జబ్బు విషయాలు ప్రసంగించాను.

"సరిగ్గా ఎన్ని గంటలకి పొయ్యాడో నీకు జ్ఞాపకం వుందా ?"

"లేదండి"

"చనిపోయినప్పుడు, నువ్వు దగ్గరగా వుండి చూశావా?"

"లేదుకానండి...అంతకి ముందుగా నాకు తెలుసు..."

"అంటే?"

"చచ్చిపోతారని"

"ఎట్లా తెలుసు?"

"ఏ విధంగా చచ్చిపొయ్యాడో నాకు తెలుసండి. కానీ ఎందుకండి అవన్నీ సెప్పుకోడం?"

అని మౌనంలోపడ్డాడు వేలాయుధం. వేలాయుధం మాట్లాడింది అరవ తెలుగు. హాస్యాస్పదంగా ధ్వనిస్తుందని, మామూలు తెలుగులో అతని వాక్యాలు పొందుపరుస్తున్నాను.

"ఫరవాలేదు చెప్పు; వారిద్దరూ జీవించిలేరు"

"ఆయన మామూలుగా సావలేదండి"

"నాక్కూడా యించుమించు అట్లాంటి అనుమానం వుంది. పూర్తిగా చెప్పరాదు?" అన్నాను.

"మీ అడుగుతున్నారు గనుక చెబుతున్నాను ఆర్ని ఆమె చంపేసినారండి."

"ఆ!"

"అవును, నే చూశాను. కాఫీలో ఆ బిళ్ళలు వేసి యిచ్చారు, మత్తు బిళ్ళలంట-నేను చూశానండి, ఆటిన్ని కలపడం. యివ్వడం – దాని తర్వాత అరగంటలో పాణం యిడిచినారు."

నే నేమీ మాట్లాడలేకపొయ్యాను. దీని నిజానిజాలు శాస్త్రీయంగా విమర్శించే మన స్తత్వం, వాతావరణం అప్పట్లో ఏర్పడలేదు. అయినా వేలాయుధం చెప్పింది అబద్ధమని ఋజువు చెయ్యడానికి సంకల్పించి, అన్నిటినీ సమర్థించడం మొదలెట్టాను.

"అది మత్తుమందు—డాక్టర్ సలహాపైననే యిచ్చింది. అందులో తప్పులేదు" అన్నాను.

"నాకూ తెల్సండి. ఆయన అప్పుడప్పుడు పుచ్చుకుంటుంటారు. ఒక్కటే బిళ్ళ. ఆ యమ్మగారు, నాలుగైదు కలిపినారు ... అంతే కాదండి..."

"ఇంకా ఏం జరిగింది?"

"నా కావేశంగానూ, భయంగానూ వుండి, దడొస్తా వుందడి... మందుసీసా సిల్కురూమాల్లోకి బోర్లించి, ఆరి నుదురు, కళ్ళు ముక్కు తుడిచినారండి. గుప్పుమనేతలికి నేను దొడ్డిగుమ్మంకాడి కెళ్ళిపోయినాను."

"వేలాయుధం, నువ్వు ఆవిడని బాగా ఎరుగుదువు కదా-అంత మంచావిడ లేదనేవాడివి – ఎందుకల్లా చేసిందంటావ్!" అని అడిగేశాను.

"చెప్పమంటారా? చెప్పమంటారా?"...

అల్లా రెండు మూడుసార్లు ప్రశ్నించి వేలాయుధం మరి మాట్లాడ లేకపొయ్యాడు. పల్స్ నీరసంగా వుంది. ఆయాసం ఎక్కువైంది. నేను తొందరగా హాస్పిటల్ వాన్‌కి ఫోన్‌చేసి అతన్ని అందులో వేసు కెళ్ళి ఆస్పత్రిలో చేర్పించాను. ఒకటి రెండు రోజుల వరకూ స్పృహ

లేదట. నేను పూరి కెళ్ళిపోయిన నెల రోజుల్లోనే అతను చనిపొయ్యాడని తెలిసింది.

ఈ విషయాలు నిజమైతే పద్మావతి పొరబడిందనుకోవల్సి వస్తోంది ఎందుకంటే, వేలాయుధం రహస్యం కాస్తా నాకు చెప్పివేశాడు.

అందుచేత యీ అపవాదు వెయ్యడానికి వేలాయుధానికి ఏదో మంచి సాకువుండాలి. అదేమిటో వూహించవలసిందేగాని, యిదమిద్ధ మని తేల్చేటందుకు ఆధారాలేవీ లేవు. భూస్వామి తత్వంపైన, కర్షకుడు-మజ్దూర్ చేసే దౌర్జన్యం అనుకుందామా? కూలివాడు తనకి తెలీకుండా, యజమానులపై చూపే యీర్ష్య అందామా? కలిమి లేములకు నిరంతరం జరిగే యుద్ధానికిది జయభేరియా? అదీ యిదీ కాక, సామర్ సెట్ మాఘమ్కి మల్లె ఈ ప్రాచీన మానవుడికి స్త్రీ లోకంపైన ద్వేషమా?

పద్మావతి, భర్తని హత్యచేసిందన్న నేరంలో నిజా నిజాలు పాఠకులు నిర్ణయించాలి. భర్త ఆత్మహత్య చేసుకుంటాడని పద్మావతి చాలా ఆశ పడింది. కాని అల్లా జరిగే సూచనలు లేనందున, తనే ఆ పని చేసేసి, ఆత్మహత్య చేసుకున్న పుకారుని లోకానికి అందజేసిందన్న వాదంలో కొంత బలం లేకపోలేదు. ఓ వేళ ఆత్మహత్య చేసుకున్నాడన్న తన వాదానికి సాక్షులు కూడా అవసరం అనుకొని కాబోలు. ఆ పనికాస్తా వేలాయుధం చూస్తుండగా చేసిందేమో అనుకుంటే, మరింత బలపడుతుంది. వేలాయుధం అమాయకుడు, తనంటే భక్తి శ్రద్ధలు మెండు, అతను ఒకవేళ పసికట్టినా, అతను ఎవరికీ తెలియపరిచే ఘటం కాదని ఆమెకి బాగా తెలుసు.

కారణం యేదైనా, ఈ రహస్యం బయట పెట్టేందుకు యింత కాలం వేచి వుండడం దేనికి? ఇట్లాంటి రహస్యాలు చనిపొయ్యే ముందు చెబితేనే మనశ్శాంతి కలుగుతుంది గనుక పద్మావతి, వేలాయుధం ఇంత కాలం వేచి వున్నారని పాఠకులు సర్ది చెబితేనే నే నంగీకరిస్తాను.

ఈ వాదంలో ప్రయోజనం నాకేమీ కనబడలేదు. మూషుమ్ సాను భూతి నాగభూషణంపైనా, పాఠకుల సానుభూతి వేలాయుధంపైనా ఉండి, ఇద్దరూ పద్మావతిని చులకన చేసి ద్వేషిస్తే, కళానుగుణ్యంగా విలువలేక పోయినా, కథకి సాంఘిక ప్రయోజనం దొరుకుతుంది. సంప్రదాయానికి లొంగిపోయిన వ్యక్తులు, ప్రజాస్వామ్యంలో వ్యక్తిత్వప్రకర్షకి అవకాశం లేకపోవడంవల్ల, కుతంత్రం సాగించి జీవితాన్ని మలినం చేసుకుంటారు కాబట్టి, అసాధారణ వ్యక్తులకింద, ఆచారంపై విప్లవంచేసిన ప్రయోజకు లకు స్థానం కల్పించి, గౌరవించే వాతావరణం కల్పించే విధి ప్రభుత్వానికి, పాఠకులకీ వుందని యీ కథలోని నీతి.

ఇల్లా 'నీతిని' కథ ప్రయోజనాన్ని పాఠకుడి మొహాన కొట్టి తబ్బిబ్బు చెయ్యడం ఆధునికత్వం కాదనుకుంటాను. రాగద్వేషాలతో నిమిత్తం లేకుండా వ్యక్తుల ప్రవర్తన, పరిస్థితులకు అతీతం కానిదిగా, త్రాసులోతూచి చూపడం ఉద్దేశంగా పెట్టుకున్న నేను, ఆత్మహత్యకీ, హత్యకీ అంగీకరించను. నాగభూషణంగారిది సహజమైన మరణమేనన్న నా నమ్మకానికి ఋజువు యీ కథని ఇంకా పెంచలేకపోవడంలో వుందను కుంటాను.